

Էջ 60. — Իբրև հոսն բե... դարձեալ հմ. ինչո՞ւ չի հաւելիր այս ձեռն. օրինակներ շատ ունինք թէ՛ Ս. Գրոցի՝ մէջ և թէ այլուր. ինչպէս Փաւստոսի մէջ:

Էջ 72. — Որոյ քաղաքի քաղաքացեալ. սրբ. որոյ քաղաքացեալ. Երէշի մէջ և դաժը շատ լաւ է. Ս. Գրոց մէջ ալ ունինք այն ձևը:

Էջ 57. — Զանգեղեն գլխավառ. սրբ. զանգեղեն վասակաւ — Զ վասակին վերայէն վերցնելու բնաւ պատճառ չկայ, մանաւանդ թէ հարկ է հոն խօսքը զօրացնելու համար, ինչպէս Մենդ. ԺԺ. 9 «Եւ բաճաղատե՛րն զայրն զՂովոս»:

Էջ 64. — Գանգի թէ ի դոյն միտս. կը սրբագրէ երէ փոխանակ թէ ի, և կ'ըսէ որ թէ ի և երէի գործածութիւնը խառնուեր է, և երէ կարծեմ աւելի (ոսկեղարու) Ե. դարու կ'ուզէ դնելու — Սակայն հիներուն ցով կարծեմ խառնութիւն չկայ, որով աւելորդ է ցնցելու և ձգնելու դիմել երէն թէի փոխութիւն ցուցնելու համար: Ահաւասիկ խառն և անխոր գործածութիւն. «Երէ թողուս զմեզ նոցա, թո՛ղ, ապա թէ ոչ» Մենդ. ԼԲ. 31. «Գիտաց նոյ թէ ցածուցեալ են» Մենդ. Ը. 11. — «Գիտացես թէ ես եմ Տէր» ԵԼԸ. Ը. 22. — «Զի գիտացես երէ չիք այլ» ԵԼԸ. Ը. 10 «Զի գիտացես թէ չիք ոք» ԵԼԸ. Թ. 14: «Յերկնից թէ ի մարդկանէ... երէ աւսեմք եթէ յերկնից». Մարկ. ԺԱ. 31:

«Արժան է հարկ տալ կայսեր երէ ոչ, տացո՞ւք թէ ոչ տացուք» Մարկ. ԺԲ. 14:

Էջ 65. — Զի անձանց ատելի էր. — հաւանաբար ատողը: — Բայց մի՞թէ ատելի՞ ատողը չի՞ նշանակեր, և լաւագոյն ձև չէ՞. տես Բագրատունի՛, Թոռնեան՛:

Էջ 66. — «Գոյնաց իբրև սոխձ. ուղիղ՝ իբրև զառիւծ: — Մի՞թէ միշտ ստիպուած զ պետք է առնէ իբրեւ. Հորոյ կ'անգիտանայ սովորական ձեւերը առանց զ—ի իբրև մանուկ, իբրև հովիւ մի, իբրև ոչ»

խար, իբրև զժոխք, իբրև ճառագայթք, (Եւ. Խ. 11 ԾԳ. 7. — Առակ. Ա. 12):

Էջ 68. — Մանասեց զի նշանք ես... յալողեալ լինէր. — Լինէին. ասոր վրայ արդէն 56ի մասին գրեցիր:

Էջ 70. — Ամարտի. ձմերանի == ամարայնի, ձմերայնի աւելի հեշտալուր է. Ամարանին ալ աւելի քերականական է:

Էջ 70. — «Բանբար վայրենի == վայրենի ընդօրինակողներն են == վայրի»: Բայց ես կարծեմ որ վայրի և վայրենի հոմանիշ են. յոյն ձգթօց և ձգթօսի դէմ. այսպէս. Մենդ. Բ. 20 ցազանք վայրի — նոյնպէս. ՅԵՍ. ԻԳ. 5 ցազանս վայրենիս — տաճարաւ տաճարաւ. — ՅՈՒ. Ե. 23 ցազանք վայրենիք — ծիբբօց չձր ձգթօս — bestiae terrae. ՄԵՆԴ. ԳԱ. մենայն ցազանս վայրի — ԵԼԳ. ԻԳ. 11... վայրի — տաճարաւ տաճարաւ:

Հ. Ե. ՓԵՆԿԵԱՆ

(Շարունակելի)

ԱՅԼԵԻԱՅԼԻՔ

Պ. Ա. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

ՅՈՒՑԱՀԱՆԴԵՍԸ

ՀՈՌԱՄԱՅ ՄԷՋ

Նոյ. 5-ին երեկոյեան հինգուկէսին, Venetoի վրայ նայող «Stuard» սրահին մէջ, բացումը տեղի կ'ունենար հայ նկարչէ մը սարքուած ցուցահանդէսին:

Մամուլի, իտալական և օտար Պետութեանց ներկայացուցիչներէն զատ՝ արուեստագէտներու և արուեստասէրներու երկհեռ բազմութիւն մը հոն ներկայ էր:

Բացման ճառը կարդաց զրաբիտունի Տիկ. Բերսոն Մոնդանարելլա, ծանօթացնելով հրաւիրեալներուն՝ արուեստագէտին անձն ու գործը, տողորուած միոյն հանդէպ ամենաջերմ համակրանքով և միւսին անկեղծ հիացումով, ճառը՝ զոր կ'արժէր ամբողջութեամբ թարգմանելով հոս տալ հայ ընթերցողներուն, (ցուցնելու համար թէ ի՞նչ գնահատումով և հա-

1. ԱՅԿ. Էջ. 210. Թ. 504-5.

2. Հասցեալի ընթերց.

Սուտամուրիմ

Պերպէտինը (Սուտամից)

Հապէշ քահանայ

մակրալից զգացմամբ արտայայտուեցաւ Հոռմի արուեստագէտ զասակարգը յանձին ազնիւ զրազիտուհւոյն, նկատմամբ հայու մը գործին՝ որ առաջին անգամ իտալացի հասարակութեան կը ներկայանար) իր ազդած հմայքին պատճառաւ կը փորձէ զիս քանի մը հատուած թարգմանելու։

Ան կ'ըսէ, ուղղելով խօսքը ներկաներուն. «Արուեստագէտը, որու գործին ծանօթանալու համար հաւաքուած էք այստեղ, հեռու երկիրներէ կու գայ. կարծուած այն երկնային կախարդանքէն՝ զոր մեր գերազանց արուեստը ի գործ կը դնէ երկրագունդի բոլոր ժողովուրդներուն վրայ։

«Այս մեր արուեստին վեհութեան առջև ան կը ներկայանայ որպէս աշակերտ. երանի, թէ որ անոր տրուի կայծ մը միայն խել այն անմահ հանճարէն՝ զոր մեր անմրցելի վարպետները դրոշմեցին որմերուն ու պատառներուն վրայ։

«Բայց աշակերտը որ այս կերպով կը պատրաստուի թանկագին ուսում մը ստանալու՝ արդէն իսկ հարուստ է բեղուն տաղանդով մը, առած է հրապույրը քնուութեան կենդանի ձայներուն, ու զայն ուսումնասիրած՝ խոր յարումով մը։

«Բասթէլով գծուած վաթսուս նկարնե-

րը որոնք զմեզ կը շրջապատեն, բազմազան տիպարներու ուսումնասիրութեան մ'արգասիքն են, քաղուած իրենց վաղ վրոճումութեան մէջ, մեկնուած իրենց ներքին ձայներով, կենսաւորուած բացարձակօրէն սեփական արուեստի կայծով մը, ի հարկէ շատ արժէքաւոր»։

Եստ քանի մը դիտողութիւններ ընելու արուեստի (թէքնիք) մասին՝ կը շարունակէ. «Բայց ինչ որ կը պակսի՝ դեռ Մուրատեանին հոշակն է որ անտարաւ կոյս, օժտուած ըլլալով ինք, պիտի ստանայ ամենամօտիկ ապագային մէջ, երբ այս խաւաքարտերն ու այս պատառները արժէք առած իր համբաւէն՝ ոչ միայն իր հայրենիքին մէջ պիտի բոլորուի՝ այլ ամէն օտար երկրի մէջ, պիտի նշանակեն անտարակուսելիօրէն անոր արուեստի կեանքին առաջին փառահեղ հանգրուանը»։

Ճառէն յետոյ, ներկաները շնորհաւորելով արուեստագէտը, նկարները դիտելու սկսան. սրահը զուարթ խօսակցութեան ու հիացիկ արտայայտութեանց ազմուկով կը թնդար։

Յաջորդ օրը և մինչև փակումը՝ Հոռմի զրեթէ բոլոր թերթերուն ըննադատները՝ առանց բացառութեան՝ նուիրած էին գնահատական տողեր։ «ՄԵՍԱՅՆՐՈՅ»

քննադատը կը զրէր ի միջի ալոց. «Մուրատեան, անհեթեթ է ըսել անոր պէս մէկու մը համար, որ ծնած է տեղեր՝ ուր երանգաւորութիւնները ցնորեցուցիչ վեհութեան կը հասնին՝ կ'որոնէ զունաւորումը մ'չ թէ զոյնեցու աշխատակութեան, այլ անոնց ներգաշնակութեան մէջ, և իր վրձինը որչափ որ փարթամ է այն համարձակ ու լայն արարքով (geste) որով մասնակակից արուեստը կ'որոշուի՝ երբեք անդին չ'անցնիր ընտիր ճաշակին ու արուեստին պարտադրած սահմանէն: Կը զգացուի որ ան թափով կ'աշխատի՝ քէքիքով ու ձկտուռներով արդիական. բայց նաև կը զգացուի՝ որ գծելու արուեստին մէջ վարպետ, գեղեցկին վեհութեան առջև համեստ է ան»։ «ԼԱԹԻՊԻՈՒՆԱ» կը զրէր կէս սինակէն աւելի՝ սեղմ տողերու մէջ՝ երկար յօդուած մը նուիրելով. «Մուրատեան ներկը հագիւ պատաստին կը զպցնէ շատ նուրբ երանգաւորութիւններով, և կը թողու որ իրերը ինքնաբերաբար յայտնուին, տալով խորութիւն մը մթնոլորտին ընդարձակութեան մէջ:

Իւղաներկ նկարներուն մէջ երանգները գողտրիկ (in sordina) կ'երգեն սաստկութեանը, որովհետև իրենց թաքուն համակրութեամբ ջով ջովի բերուած են, և արտաքին կերպերը՝ առանց դժուարու-

թեան՝ կը հնազանդին ճշգրտութեան, չափի և վայելչութեան խիստ կանոնին: Վերի դիտողութիւններէն կարելի է հետեցնել՝ թէ որոնք են արուեստագէտին ներքին շարժիչ ազդակները: Արագութեամբ ջով ջովի բերել իրերը, քաղել զանոնք իրենց զանգուածին, ստուերին ու ծանրութեան մէջ, օղով և լոյսով պարուրուած, ինչպէս որ յայտնուած են արուեստագէտին զգայնութեան ու ակնարկին: Այդ դէպքերուն ետին փնտռել սխալը, նկարագրելը, մտածումը, ամէն ինչ իր արտայայտութեան կարկառուն աստիճանին հասցընելով, ըլլայ երանգ, ստուեր, լոյս թէ մասնաւոր դրոշմը»:

Առտուան և իրիկուան թերթեր ալ գրեցին:

Քանի մը խօսք ալ իմ կողմանէս ներուի ըսելու, որ արեւելցիի հանգամանքով՝ տեսակ մը անբացատրելի համակրանքով մտերմացած՝ կեանքի բարախումբին զգացի, որոնք կը փոխանցուէին ինծի՝ այնչափ ծանօթ տիպարներէ այլեւս երեւակայութեանս մէջ դրոշմուած:

Պ. Մուրատեան, բնիկ Սեբաստացի, աշակերտ եղած է Կ. Պոլսոյ կայս. Գեղարուեստից վարժարանին: Շատերու անծանօթ, երիտասարդ, ու զեռ մեր մէջ հազիւ անուն հանած, Հոռոմի պէս գեղարուեստական բարձր միջավայրի մը

Օժանմալ

Հայ տերտէրը

Ասսուամցի ֆէլլաթ

բժականդիր քննադատութեան ներկայա, թողցնելով կեսարներու այս հինաւորց
ցուց իր գործերը, անվարան ու ինքնա, ոստանին մէջ: Համեստ և աշխատողի
վստահ, հայ համրաւին արձագանգը թըր, տոկուն ձիրքով օժտուած այս արուես-

2. Եզրիպտացի կիթը

1. Պարիսպ Ողորց

3. Ճամեցի Ռայ գեղջկունիմ

տագնելը Եզրիպտոսէն կու գար վաթսուներէ չափ նկարներով: Ձիները իտալիա առաջ- նորդորը թերևս ուխտ մը, երազ մը ի- րագործելու տենչը եղած ըլլայ, կամ աւելի բարձրերը ճախրելու ճշմարիտ ա- րուեստագէտի անհանդարտ հոգին, որմէ խոշտանգուած անապատներ կտրած է անիկա. բաց ի Սէ ծովու ափունքներէն՝ պտտելով Սուրիա, Պաղեստին, Եզրիպտոս, որոնք տուած, մերկացած են իրենց այ- լացեղ տիպարներուն՝ սովորութիւն ու լոյսի և երանգի անջրպետներուն զանձը, բորբոքուն կեանքի մը խռովիչ առասպելը:

Յիսուս հատի չափ կան բասթելով շինուած դիմանկարները, անոնցմէ ամէն մէկուն արտայայտութիւնը յատուկ ինքն- ուրոյն բան մ'ունի տարագի մը մէջ կեցուածքով մը. ժպիտի ու նայուածքի արտայայտութեամբ մը առջևդ կը դնէ տիպար մը. ու կը զարմանաս թէ ինչ- պէս ան կրնայ քանի մը գծերով երևան բերել դէմք մը, և արտայայտութիւն ու կեանք տալ անոր:

Սմէն նկար ներշնչում մըն է, կամ արդիւնք ներշնչման մը, քաղուած հոգե- բանական այն բնորոշ վայրկենին՝ ուր անհատի մը հար զօրեղապէս կը շեշտուի:

Կարելի է արուեստի (թէքնիք) նըրու- թեան տեսակէտով լաւի և լաւագոյնի ընտրութիւն մ'ընել, նոյնը հարկ է կա- տարել արտայայտութեան տեսակէտով, գիտնալու համար թէ որոնք են այն դի- մանկարները՝ որոնց մէջ թափանցելու, ներքինը ուժեղ կերպով արտայայտելու ամենարարժըր աստիճանին հասած է ա- րուեստագէտը:

«Ռահմայ» յն, «Հապէշ քահանայ» յն, «Հայ տէրտէր» ըր, Հրեայ տիպար» ըր, և «Հալաշ» ըր բառին զուտ և ամենալայն իմաստով տիպարներ են:

Բասթելով գծուածներէն զատ՝ վեց հատ իրզաներկ նկարներ կան. ամենէն ալ բը- նութեան տեսարաններ են. հմայիչ շեշ- տը կը բերեն արևելեան շրջապատին: Անոնց մէջ «Մոդոմոնի տաճարին պարբա- պին առջև հեծող հրեաներ» ու նկարը՝

յոյժ խորհրդաւոր, հոյակապ դրուագ մ'է հոգեկան անձկութեան, պատմութեան և շրջապատին իրականութեամբ բարախուն:

Պասլ-Պէքի «Ատոկան տաճարը» ըը- նարական ցայտը մըն է, վրձինով կեր- տուած, որ կապոյտ հորիզոնին խորու- թեան մէջ իր թափթիղ կմախքը եր- կընքին կարկառած կեանքի և սիրոյ օրհ- ներգութիւնը կը պատմէ: «Ս. Յակոբի ներքնակողմը» Երուսաղէմի հայ եկեղեց- ւոյն, աղօթամբմունք առանձնութեան մը զգայնութեամբ կը թրթոյս. դեռ ուրիշ- ներ՝ որոնց մասին հոս երկար պիտի ըլ- լայ խօսի՝ կը շեշտեն հայ արուեստա- գէտին ինքնատիպ տաղանդը:

Պ. Մուրատեան դեռ երիտասարդ՝ աշ- խատելու անվկանդ կամքով մը օժտուած՝ կատարելագործուելու ճամբուն մէջ է. ան պիտի յառաջադիմէ, բաց է ասպարէզը իր բուռն խոյանքին:

Մեր կողմէն բիւր յաջողութիւններ:

ԹԼԹԱԿԻՑ

ՆԱԶԱՐԵԹԱՅ ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՀԱՅՈՑ

Ու է ԿԵԼԵՄ ԼՆԵՐԵՅ

◁ ◻ ▷

Եկեղեցիս այս կառուցաւ յամին 1724 յԱղայ Նազարայ Նոր - Զուղայեցոյն ի վերայ նախկին գերեզմանատան Հա- յոց, զի ցայսօր գտանին անդ շիրիմք ննջեցելոց՝ որոց տաճարագիրք ունին թուականս՝ բազմօր յառաջ քան զշինու- թիւն սրբոյ տանն: Ի սրահի սրբոյ եկե- ղեցւոյս որ է ընդարձակ յոյժ, գտանի հնագոյն գերեզմանն ի կալկաթաւ, ունելով տապանագիր մի հակիրճ, օրինակ զայս:

«ԱՅՍ Է ՏԱՊԱՆ ՈՂՈՐՄԱՆՇՈՒԻ
ՍՈՒՐԲԱՅ ԿՈՂԱԿԻՑ ՌԸԶԱ -
ԲԻԲԷ ՈՐ ՓՈԽԵՑԱՒ ԱՇԽԶԱՐԷՍ
Ի ԿԵԱՆՍ ԶԱՒԻՏԵՆԻՑ» ԹԻՎՆ 15
ՆԱՌԱ 21.